

GÖRÜŞ / OPINION

Mekansal Planların Nitelik Sorunu

Quality Problem of Spatial Plans

 **Ahmet Burak Büyükcivelek**

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

Giriş

Doktora tez danışmanıma tezimin bir aşamasındayken “Türkiye’de planlama yok olmuştur” dediğimde bana sorduğu soru “planlamaya ilişkin mevzuatınız yürürlükten mi kalktı?” olmuştu. Kanunlarda var olup da uygulamada olamayan bir şeyi bir İngiliz’e anlatmak oldukça zor olmuştu. İkna edip edemediğimi halen bilemiyorum. Ancak gündelik yaşam pratiklerimiz gösteriyor ki Türkiye artık plansız kentleşmeden ya da plansızlıktan değil her ölçek ve kapsamda “mış gibi” yapılmakta olan planlardan kaynaklanan sorunlardan muzdariptir. Planlar farklı nedenlerden dolayı yaşayanların gündelik sorunlarına yanıt vermekten çok uzak kalmakta, insanların gelecek hayallerini ve beklentilerini de karşılayamamaktadır. Kimi zaman var olan durumun üzerinde de katkılar koymasını beklediğimiz planlar belirli çıkar (güç) gruplarının taleplerini yerine getirmeye yarayan prosedürel belgelere dönüşmüş durumdadır. Farklı ölçeklerdeki planlara bu açıdan bakıldığında, planların sağladıkları olanaklardan çok sağlayamadıklarıyla ve meşrulaştırdığı sorunlarla anılmakta olduğunu ve halkın gözündeki plan ve plancı meşruiyetinin giderek yok olmaya başladığını görüyoruz.

Bu yazı Türkiye’de var olan plan yapım sürecinin farklı nedenlerden dolayı niteliksiz planlar¹ ürettiği varsayımından hareket-

le yazılmıştır. Amacım tartışmayı, pek çok örneğini farklı koşullarda inceleme fırsatı bulduğum mekansal planların niteliği üzerine yoğunlaştırmak yerine var olan durumda nitelikli planlar yapılmasını engelleyen bazı durumlara değinerek geliştirmek. Bu değerlendirme kapsamında planı hazırlayan plancıların niteliklerine ve onları çevreleyen bağlama odaklanmayı seçerek kendi başına bir tartışma konusu olabilecek planların hazırlanması sürecini incelemeyi tartışmanın dışında bırakmayı tercih ettim. Bunun yanında sunulan bu tartışmayla konuya “son noktayı” koymayı değil, planların niteliklerinin geliştirilmesi yönünde daha geniş bir tartışmanın başlamasını amaçladım.

Değerlendirmenin ilk bölümünde plan müelliflerinin belirlenmesi sürecini tanımlayan yasal çerçeveye, Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik’e [PYYMYHY] (2006)² odaklanılmıştır. Yönetmeliğe ilişkin değerlendirmeler sunulduktan sonra değerlendirme eksenini planlılara yönlendirmiştir. Planlıların niteliksiz plan üretimine ne oranda neden oldukları tartışılmıştır. Yazının üçüncü bölümü planlama uygulama alanı ile kuramsal tartışmalar arasındaki kopukluğa değinirken, dördüncü ve son bölüm ise niteliksizleşme sürecinde piyasa mekanizmalarının belirleyici rolüne ayrılmıştır. Her bölümün kendi içinde kısa bir çözüm önerisi içermesine özen gösterilmiştir.

¹ Burada ulusal ve uluslararası yazından edinilen, akademisyenlerce planlama okullarındaki eğitiminin parçası haline getirilen konuların ve vurgulanan önceliklerin, uygulamayı yönlendirmeye aday olan planlarda ve plan eki belgelerde çoğunlukla yer almadığı vurgulanmak istenmiştir. Konular ve kavramlarla ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirme yazının ilerleyen bölümlerinde bulunmaktadır.

² Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik [PYYMYHY]. (2006). Erişim: 19 Nisan 2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatId=7.5.9836&MevzuatIliki=0&sourceXmlSearch=plan%20yap%C4%B1m%C4%B1>.

Geliş tarihi: 20.04.2020 Kabul tarihi: 15.06.2020

Online yayımlanma tarihi: 17.06.2020

İletişim: Ahmet Burak Büyükcivelek

e-posta: aburakbc@gmail.com



I. Plan Müelliflerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye’de mekansal planların yapımına ilişkin mevzuatta Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik (2006) mekansal planların yapımına aday olan plancılar arasında aranması gereken özellikleri belirtmektedir. Yönetmeliğin 2. Bömü’nün 6. Maddesinde, planlama çalışması yapabilecek plancılarından öncelikle bir şehir ve bölge planlama bölümünden mezun olduğunu gösteren bir lisans diploması istenmektedir. Bu yeterlilik alanında yurtdışı denklilikler de geçerli sayılmaktadır. Buna ek olarak aynı bölümün 7. Maddesi’nde plancıların plan yapabilirlikleri değerlendirilirken öğrenim şartının yanında;

”a) Plânlama Biriminde belirlenen sürelerde fiilen çalışmış veya b) Yükseköğretim kurumlarının plânlama ile ilgili uzmanlık dalında öğretim üyesi, öğretim görevlisi veya araştırma görevlisi olarak, belirlenen sürelerde fiilen çalışmış veya c) A, B, C veya D gruplarına giren işleri yapan özel plânlama bürolarında, çalışma süresine ait sigorta primlerinin ödendiğini belgelenmiş olmak kaydıyla, bu bürolar ilgili işleri yaptıkları sürece, belirlenen süreler kadar bu işlerde fiilen çalışmış veya d) Plânlarla ilgili yarışmalarda birincilik veya iki defa derece veya dört mansiyon almış veya e) Alt yeterlilik grubuna veya gruplarına giren işlerden belirlenen sayıda iş bitirmiş olmaları göz önünde bulundurulur” denilmektedir (PYYMYHY, 2006).

Yukarıda belirtilen şartlara ilişkin olarak mekansal plan yapmaya aday olan plancılar özellik ve deneyimlerine göre (A’dan F’ye) gruplara ayrılmaktadırlar. Örneğin en üst düzeyde bulunan, 10 bin hektar ve üzeri alanlarda iş yapabilecek, A Grubu Müelliflik için; “1) 5 inci maddede belirtilen B Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak, 2) B Grubu plânlamalardan en az bir işi ve C Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak, 3) B Grubu plânlamalardan en az bir işi, C Grubu plânlamalardan en az bir işi ve D Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak, 4) Yükseköğretim kurumlarının plânlama ile ilgili bilim dalında doçent veya profesör unvanı almış veya plânlama birimlerinde iki yıl daire başkanlığı seviyesinde veya daha üst seviyede yönetici olarak görev yapmış veya en az 15 yıl çalışmış olmak” şartları aranmaktadır. Bunun yanında en alt düzeyde bulunan, yalnızca 25-300 hektar arasındaki ve en fazla 10 bin nüfuslu yerlerde çalışabilecek F grubu müelliflik için ise yalnızca; “Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Plânlama Bölümlerinden Şehir Plâncısı veya Şehir ve Bölge Plâncısı unvanı ile lisans eğitimi tamamlayarak mezun olmak” şartı arandığı belirtilmektedir (PYYMYHY, 2006, Madde 8).

Temelde alınması gereken planlama eğitimi sabit tutulduğunda farklı ölçütlere göre düzenlenmiş bu müelliflik sisteminin plancıları sınırları kesin şekilde belirlenmiş gruplara ayırdığını görmek olanaklıdır. Kısıtlamaların ilk aşamalarda tanımlayıcıları ileri eğitim ve uzmanlaşma olurken farklı maddelerde farklı şekillerde sıklıkla vurgulanan “deneyim” ise en önemli belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, deneyim neye göre belirlenmektedir? ve acaba deneyim plancılar arasında oluşturduğu ayrımın kuvveti oranında nitelikli planların elde edilmesinde belirleyici olabilmekte midir?³

2. Deneyim ve Tekelleşmeye Karşı Nitelik Savunusu

Mevzuatta deneyim konusu kurumsal (devlet ya da akademi) görev alma süresi, kurumlarda edinilen konum (Prof., Doç., Daire Başkanlığı, vs.), yarışmalarda edinilen dereceler ve iş bitirmeler üzerinden belirleyici olmaktadır (PYYMYHY, 2006, Madde 8). Kurumsal düzenlerde konum edinme ve yükselme, bir oranda da bu konumlarda kalabilme kurumsal işleyişe ilişkin bir grup “sınavdan”, “testten” başarılı şekilde geçmeyi gerektirmektedir. Yarışmalarda edinilen dereceler ise yarışmacıların kapsamı yerine niteliği ve değerlendirilen diğer ürünlerle birlikte ele alınması gereken bir alan sunmaktadır. Aynı zamanda pek çok yarışma iş birliği gerektirdiğinden bireysel bir değerlendirme için en doğru gösterge olmayacaktır. İş bitirme konusundaki deneyimin ölçütü ise çok zaman siyaset ve piyasa dinamikleridir. Buna göre de, uygun siyasi bağlantılar iş alımını kolaylaştırırken, (siyaset dahilinde ya da değil) piyasanın⁴ kabul ettiği işler de başarılı sayılmaktadır.

Yukarıda değinilen üç deneyim alanı da (iş-akademi deneyimi, yarışma deneyimi, piyasa deneyimi) kendi içlerinde sorunlar taşımaktadır. Bu alanlarda kazanılan hiçbir deneyim nitelikli plan üretimi konusunda gerekli olan donanımın sağlanmasını garanti edememektedir. Yine de iş ve yarışma deneyim alanlarının piyasa ve siyaset alanlarından bağımsız kaldıkları oranda içeriğe ve niteliğe katkı sağlayabileceğini söyleyebiliriz. Türkiye planlama alanında söz sahibi olan A sınıfı plancıların pek çoğu yasal olarak gerekli olan deneyim birikimlerini piyasalarda plan yaparak kazanmıştır. Piyasa üzerinden kazanılan plan yapma yetkisinin ise denetimi ne akademi ya da devlet gibi kurumsal bir otorite tarafından sağlanmaktadır ne de nitelikli yarışmalardaki gibi yetkin bir jüri grubu tarafından. Piyasada üretilen planların değerlendirmesini piyasa yapmaktadır bunun da içerikle ne şekilde ilişkili olduğu ilerleyen bölümlerde tartışılacaktır.

Deneyim üzerinden plancıları ayırtıran ve bunun üzerinden nitelikli planlar üretilmesini amaçlayan sistem sorunlarla doludur. Var olan düzen, yalnızca “deneyim” üzerinden belir-

³ Tartışmayı deneyim üzerinden geliştirmeden Türkiye’de şehir plancıları dışında başka bir meslek alanında karne sınıflamasının olmadığını akıldaki tutulması önemlidir.

⁴ Piyasa sözcüğünü bir rekabet ortamının olduğu, bu rekabet ortamında ürün ya da hizmetlerin alan ve veren arasındaki uzlaşma üzerinden el değiştirdiği varsayımı bulunmaktadır. İhaleler, doğrudan teminler, plan üretim süreçleri ve bu süreçlerdeki emek kullanımı piyasa tanımının planlama için de kullanılmasını olanaklı kılmaktadır. Ayrıca piyasa kavramının salt iktisadi boyutuyla değil siyasi bağlantıları da içeren daha karmaşık süreçler bütünü olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

lenmiş, “seçkin” bir plancı sınıfı yaratmakta, ülke genelindeki önemli planlama etkinliklerinin bu sınıf üzerinden işlenmesini sağlamaktadır. Bu düzende planların niteliğinden çok üst karne derecesindeki planlılar yarışmaktadır. Piyasa olarak adlandırılmadığı sistemde, alanın da (devlet ve yerel yönetimlerin) vere-nin de (üst sınıflı planlıların) razı olduğu bir döngü oluşmuştur. İki taraf için de temek kaygı nitelikli plan elde etmek değilken kentlerimiz planlı ama niteliksiz gelişme senaryolarına mah-kum edilmiştir.

Konuya yeni mezun genç planlılar açısından yaklaşıldığında ise başka bir sorun alanı daha karşımıza çıkmaktadır. “Deneyim” vurgusu üzerine oturtulmuş bu sistem kategorik olarak yeni mezun planlıları dışlamaktadır. Pek çok yeni mezun planlama işini yapmayı düşünmemekte kısıtlamaların olmadığı, daha çok fırsatın olduğu başka bir meslek alanında yaşamını kazanmayı düşünmektedir. Planlama alanında etkinlik göstermeyi göze alan genç planlılar ise giderek daralan plan yapma ekonomisi içinde yüksek gruptaki planlılarla mücadele edecek güce de erişememektedir. Planlama alanında kalan mezunlar çaresizlik içinde bir planlama bürosuna girip imza atma yetkisini kullanmadan (dolayısıyla yasal olarak tanımlanan “deneyim” üzerinde hak iddia edemeden) tekniker olarak zor şartlarda çalış-mak zorunda kalmaktadırlar. Alınmaya çalışılan tüm önemlere rağmen bir grup planlının, piyasaların ve siyasetin işine gelen bu durum daha da kötüleşerek devam etmektedir.

Planlama sistemimizin var olan haliyle; dışlayıcı pratiklerden faydalanan (tekelci rantlar üreten ve bu rantlardan yararlanan), sürekli fiyat kırarak rekabete olmaya çalışan (cost competi-tive), konumunu siyasi olarak koruma altına almaya çalışan (hem sağ hem sol siyasetin parçası olarak) ve tüm bunların bir sonucu olarak gelişime ve yeniliğe kapalı olan bir sınıf üretti-ğini görmek gerekmektedir. Nitelikli planlar elde etme çabası içinde tekelci rantlardan beslenen bu sınıfın daha adil, üretken, kapsayıcı ve nitelik artırıcı şekilde plan yapım süreçlerine katıl-masının gerekliliği kaçınılmazdır.

Burada amaç deneyimli planlıları sistem dışına itmek değil-dir. Önerilen, plan yapımına ilişkin nitelik arayışının karnelerle ve sınıflamayla değil plan yapımcıların niteliğiyle belirlenmesi-dir. Plan yapımcıların niteliği ise üretilen plan sayısı, alanı ya da planlının çalıştığı kurumda edinilen konumla doğrudan ilişkili değildir. Planlıların daha önceden yapmış olduğu işlerin niteli-ğine bakmak ve niteliği evrensel ölçütlere, planlama ilkelerine, yerel gereksinimlere göre değerlendirmek kullanılmakta olan deneyim ölçütlerinden çok daha anlamlı olacaktır. Böyle bir bakış açısıyla yaratıcı, yenilikçi ve vizyon sahibi olan, gerek-sinimleri gözeten planlar ön plana çıkabilecektir. Benzer bir girişim müellifler arasındaki içi doldurulamayan deneyim far-

kını, eski mezun-yeni mezun ayrımını ortadan kaldırarak ürün niteliği üzerinden bir ayrışma sağlayacaktır.

Plan yapımına ilişkin deneyim temelli eleme ölçütleri yerine plan niteliklerine odaklanan ve bu niteliklerin rekabet halinde olduğu “kısmi yarışma” yaklaşımının benimsenmesi önerilebi-lir. Bu yaklaşımda düşüncelerin, kavramların, yaratıcılığın ve genelinde de kalitenin yarıştığı bir süreç tasarlamak olanaklı-dır. Süreç genç planlıların önünü açacağı gibi tüm planlar için yetenekli olmayı, kendini geliştirmeyi, güncel konuları izlemeyi ve tüm bunları plan yapım sürecine taşımayı özendirecektir.

Bu bölüme son verirken farklı bir nitelik değerlendirmesi önerisinin yalnızca planlılarla sınırlı kalmasının yapısal bir değişim getirmeyeceğinin altını çizmek gerekir. Plan yapı-mını talep eden yönetimlerin, kurumların da böyle bir bilinçle planları talep etmesi ve değerlendirmesi gerekmektedir. Siyasi ve iktisadi bağlamdan kopması zor olan (merkezi ve yerel yö-netimler gibi) kurumların nitelik temelli bir değerlendirmeyi benimsemesinin kolay olmayacağı açıktır. Plan talep eden ku-rumlar ile plan müellifleri arasında tarafsız bir konumda yer alan, kamu yararı ve şehircilik ilkelerini savunan, Şehir Planlı-ları Odası, planlılar ile kurumlar arasında kalite temelli bir de-ğerlendirme sisteminin gelişimine zemin hazırlayabilir. Odanın, planların içeriğini⁵ şeffaf, nesnel ve katılımcı bir şekilde de-ğerlendirmesine olanak sağlayacak bir yasal çerçeve ile desteklen-mesi de önerinin bir parçası olarak görülmelidir.

3. Kuram ile Uygulama Arasındaki Kopukluk

Önceki bölümde deneyim konusunun yüceltilmesiyle yaşanan sorunlar ve giderek kaybolmaya başlayan nitelik arayışından söz edildi. Bu bölümde, mekansal planlarda nitelik kaybına ne-den olan bir başka önemli nokta üzerinde durulacaktır, kuram ile uygulama arasındaki kopukluk.

Ülkemizde, mekansal planlar ve plan yapım süreçleri çok bü-yük ölçüde dünya tartışmalarının gerisinde kalmıştır. Planlama okullarında öğretilenler ile uygulamaya yansıyanlar arasındaki farklılaşma ise giderek artmaktadır. Eğitim artık uygulamayı belirle(ye)memektedir.⁶

Mekansal planlara ilişkin mevzuat çeşitli güncellemeler içere-mektedir. Planlama alanındaki uzmanlaşmalar göz önünde bulundurularak özel amaçlı planların üretilmesi sağlanmıştır. Katılım konusuna vurgu yapılarak planlama sürecinin daha demokratik olması amaçlanmıştır. Mekanın ve toplumsal iliş-kilerin dinamik yapısı görülerek planlamanın stratejik boyu-tuna vurgu yapılmıştır. Ne var ki bu güncellemelerin uygu-lamayı yönlendirdiğini söylemek oldukça zordur. En düşük

⁵ Var olan planlama sisteminde uygulamada olan ve planların şeklen denetimine yarayan Mesleki Denetim Uygulamaları'nın ötesine geçen bir sistem önerilmektedir.

⁶ Günümüzde planlama eğitimi veren okulları arasında da eğitimi ve eğitimin niteliğini etkileyebilecek farklılıklar bulunmaktadır. Bu konudaki ayrıntılı tartışmalar için Türkiye Planlama Okulları Birliği'nin yaptığı çalışmalara bakılabilir (<http://www.spo.org.tr/tupob/>).

maliyet ile en kısa zamanda yapılmaya çalışılan planlar mevzuata zorlukla eklenmiş olan kavramlara ancak yüzeysel bir biçimde değinmektedirler.

Katılım, yaşam kalitesi, kamusal alanlar, çevre, kültürel miras ve koruma gibi konulara plan raporlarında yer verilse de kavramların mekansal yansımalarını görmek çok zaman olanaksız olmaktadır. Plan belgelerinde kentsel adalet, azınlık hakları ve toplumsal refah gibi pek çok kavramın görülmesine olanak bile olamamaktadır. Planlarda (ve raporlarında) planlama eğitiminin temelinde yer alan süreklilikler (yeşil alan sürekliliği, yeşil ve mavi koridorlar) ve ilişkiler (kent-deniz, kent-kır, insan-doğa, vs.) gibi konulara gereken önem verilmemektedir. Kentsel estetik, kentsel algı, kent kimliği, aidiyet, kentsel-kamusal sanat gibi konuların ise planlarda görülmesini ummak bile iyimser bir beklentinin ötesine gidememektedir.

Kuram (eğitim) ile uygulama arasındaki kopuşu bir oranda önceki bölümdeki tartışmayla, plan yapımından sorumlu olan müelliflerin niteliğine ilişkin sorunlarla ilişkilendirmek olanaklıdır. Böyle bir saptama ise bir kere daha Şehir Plancıları Odası'na atıfta bulunmayı gerektiren bir durum oluşturmaktadır. Oda, yalnızca kamu ile plancılar, uygulama ile kuram arasında değil aynı zamanda küresel gelişmeler ile gündelik yaşam arasında da çok önemli bir noktada durmaktadır. Odanın bu konumunu yalnızca planların nitelik kazanması açısından değil, Türkiye'de mekansal planların yapımına ilişkin geleceğin değişmesi açısından değerlendirmesi son derece önemlidir.

Şehir Plancıları Odası'nın planlama uygulama alanını geliştirici ve yönlendirici, yasaların el verdiği oranda da bağlayıcı bir eğitim programı ve uygulaması geliştirmesi gerekmektedir.⁷ Eğitimler yalnızca uygulamaya yönelik sorunları, talepleri hedef almamalı aynı zamanda plan yapım süreçlerini ve planların niteliğini sorgulayan, yeni ve yaratıcı uygulamaları da içeren, güncel tartışmaları planlama pratiğine aktaran özelliklere de sahip olmalıdır. Seçilecek konuların yalnızca coğrafi bilgi sistemleri ya da planlama mevzuatı gibi en çok talep edilen konulara değil toplumsal ve ekonomik adalet, çevre, estetik ve mekansal kalite gibi en çok eksikliği hissedilen kavramlara da değinmesi beklenmelidir.

Şehir Plancıları Odası'nın yapabileceklerinin verili koşullar çerçevesinde sınırlı olduğu açıktır. Yukarıda önerildiği gibi bir meslek içi eğitim programı, planlama alanındaki temel işveren olan kamu ve yerel yönetimler tarafından da desteklenmelidir. Plancıların edindiği nitelikler kurumlarca da aranan nitelikler olmalıdır.

Plancıların bir sertifikasyon sistemi ile mezuniyet sonrasında da uygulamaya esas olacak şekilde eğitimlerine devam etmeleri bir öneri olarak değerlendirilebilir. Sınav ve uygulama temelli sorumluluklar ile edinilen sertifikaların süreli geçerliliği (örneğin beş yıl) olması plancıların gelişmelerini sürdürmeleri sağlanabilir. Süresi dolan sertifikaların ise güncellenen ders programlarıyla birlikte yenilenmesi gerekecektir.⁸ Herkese açık olacak bu eğitimlere katılmak ve sertifika sahibi olmak ise devlet ve yerel yönetimler tarafından açılan, sertifika sahibi olmayı gerekli kılan, ihale süreçleriyle desteklenebilir.

Plan müelliflerinin niteliksel eksiklikleri ve güncel tartışmalardan kopmaları mekansal planlardaki nitelik kaybına ilişkin olarak değerlendirilmesi gereken noktalar. Ancak değerlendirmenin son bölümü piyasa mekanizmalarının planlamaya etkisi ya da başka bir deyişle piyasa mekanizmalarıyla planlama süreçlerinin uyumlanması konusuna ayrılmıştır.

4. Piyasa Koşulları ile Planlamanın Dansı

Sermaye döngülerinin sürdürülmesi ve hızlanması, bu bağlamda dolaşıma ve hıza engel olacak tüm engellerin kaldırılması ve (özellikle de kriz anlarında) mekanın sermaye döngülerine zemin olması kuramsal olarak tartışılmalı konulardır. Çok zaman sermayenin özgür dolaşımına engel olduğu düşünülen planlama kurumunun yok edilmesinin gerekliliği dile getirilse de piyasaların işlerliği üzerinde üstlendiği kritik ve araçsal konum planlamaya her zamankinden daha çok gereksinim duyulmasına neden olmaktadır. Planlama siyaseti tarafından dillendirilen pek çok politikanın mekansallaşmasına, somutlaşmasına ve gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır.⁹ Türkiye özelinde baktığımızda planlama kurumunun piyasa mekanizmalarıyla tam bir uyum içinde çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumda plancı işverenin taleplerine boyun eğen edilgen bir kimliğe bürünürken planlama ise var olan duruma uyumlanan (statükocu) bir etkinliğe dönüşmektedir.

Böyle bir bağlam içinde daha eşitlikçi, katılımcı ve kamu yararı odaklı bir planlama yaklaşımının savunulduğu planlama eğitimi ile piyasa taleplerini gerçekleştirmeyi amaç edinmiş planlama pratiği arasındaki çatışmadan söz etmek olanaklıdır. Piyasa mekanizmalarına koşulsuz bağlılık, kentsel rantlar ve bunların (sağ ya da sol fark etmeksizin) siyaset üzerindeki belirleyiciliği plan yapımı konusundaki "tüm bilinenlerin" unutulmasına neden olmaktadır. Kısa erimli iktisadi (ve siyasi) kaygıların baskın olduğu bir ortamda toplumsal, çevresel ve estetik gibi konular kolayca göz ardı edilmekte, iktisadi konular ise çıkar gruplarının beklentilerini karşılayacak şekilde planlarda yer bulmak-

⁷ Zaman zaman siyasetlere yansıtılan taleplerin içinde mekansal planların nitel kapsamını artırmaya yönelik taleplerin (eğitim ve benzeri uygulamaların bağlayıcılığıyla ilgili konuların) de gündeme dahil edilmesi ileriye dönük daha bütüncül bir "kalite kontrol" mekanizmasının oluşmasına katkı sağlayabilir.

⁸ Örneğin Makina Mühendisleri Odası, açtığı çok çeşitli sertifika programları ile üyelerinin bir yandan teknik beceri seviyelerini belirli bir standartta tutarken sertifika sahiplerinin sertifika yetki alanlarına göre çalışmalar yapabilmesini ve ihalelere girmesini de sağlamaktadır (<https://www.mmo.org.tr/egitimler>).

⁹ Planlar, teknik içeriğe (ölçekler, plan dili, soyutluk düzeyleri, vs.) aşına olmayanlar için pek çok konunun gizlenmesine olanak sağlarken, bu içeriğe hakim kimseler için sayısız olanak sunmaktadır.

tadır. Bu durum kimi zaman yapılaşmaya açılmaması gereken arazilerin yapılaşmaya açılmasıyla, kimi zaman gerekçelendirilmeyen emsal artışları ve kullanım değişiklikleriyle, kimi zaman da zorla yerinden edilen insanlarla planlama tartışmalarının konusu olmaktadır. Ne olduğunu anlamadan yaşam kalitesi düşen, giderek daha da mutsuzlaşan insanlar ise planlama süreçlerinin “tali hasarlı” kesimleri olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Piyasa mekanizmaları, rant oluşumu ve rantların paylaşımı üçgeninde şekillenen mekansal planlar yapım süreçleri neredeyse aksamadan her ölçekteki mekanın “planlı bir şekilde” gelişmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bir zamanlar plansız gelişimin eleştirildiği Türkiye’de neredeyse plansız bir alan kalmamış durumdadır. Ancak mekansal nitelik konusundaki sorunlarımız artarak devam etmektedir.

5. Sonuç

Prosedürel bir gereklilik haline dönüşen planlama ülkemizde bir yandan her yerdedir diğer yandan hiçbir yerde. Planlama, bazı toplumsal grupların haksız kazanç sağlaması, bunu dikkat çekmeden yapması ve sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir etkinlik halini almışken, toplumun çok daha büyük bir kısmını oluşturan geri kalanlar için iyimser bir yaklaşımla “gereksiz”, kötümser bir bakış açısıyla “zararlı” bir etkinliğe dönüşmüş durumdadır.

Günümüzde planlamanın varlık nedeninin toplumsal gereksinimlere ve kaygılara yanıt vermek olduğunu söylemek güçtür. Bu durumda planların ve plancının niteliği nasıl bir bağlamda tartışılmalıdır? Çalışma böyle bir tartışmayı demokrasi ve toplum temelli bir planlama eğitiminin plancidan ve planlardan bekledikleri üzerinden gerçekleştirmeyi denemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi çalışmanın amacı planlardaki nitelik arayışını bir akademisyen-plancı görüşüyle çerçeveleyip son noktayı koymak değil, nitelikli yaşam alanları yaratma yolunda daha kapsayıcı bir tartışmanın ilk adımını atmaktır.